

SZAKÁLY Sándor*
Magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás
1918 - 1921.

Absztrakt

A felderítés és az ahhoz szorosan kapcsolódó elhárítás tértől és időtől függetlenül minden állami tevékenység egyik fontos része. A dualizmus időszakában ezen tevékenység — a haderőhöz való szoros kötődésből fakadóan — a közös ügyek közé tartozott. Az Osztrák-Magyar Monarchia szétbomlását követően pedig az ország vezetése a monarchiai tapasztalatok figyelembevételével szervezte meg a két világháború közötti magyar katonai hírszerzést és elhárítást.

Kulcsszavak:

felderítés ; elhárítás ; 2. vkf. osztály ; STOJAKOVICS Demeter ;
magyar katonai attasé szolgálat

Abstract

Intelligence activities and counter-intelligence are an important part of all state activities, regardless of space and time. In the period of dualism, this activity was a matter of common affairs, because of the close connection to the Army. Following the disintegration of the Austro-Hungarian Monarchy, the leadership of the country organized the exploration and resolution of the Hungarian state between the two world wars taking into account monarchy experiences.

Keywords:

intelligence activities ; counter intelligence ; Demeter STOJAKOVICS ;
defence attaché service

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)

<https://orcid.org/0000-0001-8105-0242>

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

- *VERITAS Research Institute of History* = VERITAS Történetkutató Intézet.

- *Ministry of Defence Military History Institute and Museum* = Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

- *Vienesse Diary* = Bécsi Napló.

- *Central European Papers* = Közép-európai Iratok.

- *Centuries* (Historical Magazine of the Hungarian Historical Society) = Századok.

- *Historical Review* = Történelmi Szemle.

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.145-160.p

Akét világháború közti Magyarország haderejének – 1922. január 4-éig Nemzeti Hadsereg, majd azt követően magyar királyi Honvédség – hírszerző és kémelhárító szolgálata történetéről viszonylag kisszámú publikáció jelent csak meg ez idáig. Ennek alapvetően több oka is van, melyek közül talán a legjelentősebb a viszonylag kisszámú korabeli forrásanyag, illetve a meglévők „szórtsága”, továbbá bizonyos anyagoknak az elmúlt évtizedekben kutatók előli „elzártsága”.

A forrásanyag bővülése nem igazán várható a jövőben sem, azonban a meglévőkhöz való hozzáférés lehetőségei jelentősen javultak. A Hadtörténelmi Levéltárban, az Állambiztonság Szolgálatok Történelmi Levéltárában található iratanyag kutatása ma már nem okoz problémát, de alapos és időigényes kutatást feltételez. Ezen levéltárakban az egykori 2. vkf. osztály iratai mellett főleg az osztályon szolgált személyek anyaga, nem egy esetben a későbbi korok számára megírt emlékezései találhatóak. Utóbbiak közül a leglényegesebb UJSZÁSZY István kézírata¹, amely ma már könyv formájában is elérhető, illetve KÁDÁR Gyula kézírata, melynek egy erősen szerkesztett változata – emlékirat formájában – három évtizede napvilágot látott.² Fontos feladat még az egykori katonai attasék, 2. vkf. osztályvezetők, vezető helyettesek és beosztottak ellen lefolytatott nép-, illetve katonai bírósági perek iratanyagainak a tanulmányozása is, melyek Budapest Főváros Levéltárában, a Hadtörténelmi Levéltárban, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában lelhetők fel.

Fontos lenne hasznosítani a magyar katonai emigráció egykori tagjainak az emlékezéseit,³ illetve a vélhetően még különböző helyeken lappangó eredeti iratanyagokat is. Ismeretes, hogy a 2. vkf. osztály eredeti iratanyagainak jelentős részét – főleg a második világháború éveit keletkezetteket – Magyarország német megszállásának idején – 1944. III. 18-19. – az osztály beosztottjai részben megsemmisítették, míg a megmaradt iratok jelentős része az osztály kitelepülése során külföldre került, illetve megsemmisített.⁴

A jövő kutatóinak, illetve a kutatásnak lesz a feladata, hogy az 1918 őszén létrejött, önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetét, az azt összefogó osztály szervezet-történetét és tevékenységét feltárja, és egy (kis)monográfiában közreadja. A jelen tanulmány nem vállalkozhat ezen feladatra, hiszen a szerzője alap kutatásokat nem — csak érintőlegesen — folytatott és ismereteit főleg személyekre vonatkozó kutatásai során szerezte. A jelen munka így inkább csak olyan vázlatnak tekinthető, amely segítheti a jövőben elvégzendő feladatok kijelölését és irányt mutathat a jövő kutatói számára.

Az önálló, független Magyarország létrejötte az 1918. X. 31-ei úgynevezett „őszirózsás forradalomnak” és az azt megelőző politikai, társadalmi, gazdasági változásoknak, illetve fejlődésnek köszönhető. Az 1867-ben Magyarország és Ausztria, pontosabban a Magyarország és az uralkodó között létrejött ún. „kiegyezés” Magyarországot az addigi HABSBURG Birodalom szinte teljes jogú tagországaként/társországaként az Osztrák-Magyar Monarchia nevet felvevő államalakulat államalkotó részévé tette, de nem biztosította ugyanakkor számára az önálló államisághoz szükséges valamennyi alkotóelemet, így többek között az önálló „külpolitizálás” lehetőségét, a teljesen önálló had- és pénzügyet.

Az uralkodó — *I. Ferenc József* császár és király — és az udvar meghatározó politikusai ragaszkodtak ugyanis ahhoz, hogy a birodalom hadereje ne az egyes tagországok fegyveres erejét jelentse, hanem közös ügyként „kezeltessék”. Ugyanez vonatkozott a külügyek kezelésére is. Sem Ausztria, sem Magyarország nem rendelkezett önálló külpolitikával, illetve ahhoz szükséges szervezettel. E két jelentős terület — külügy és hadügy — anyagi igényeinek a biztosítására pedig közös pénzügyminisztériumot is felállítottak.

Az így létrejött közös államszervezet sajátossága ellenére a hadügyek és a pénzügyek tekintetében, azonban mind Magyarország, mind Ausztria rendelkezett „saját” lehetőségekkel (is). A „saját” haderő ügyében a magyar királyi Honvédség, illetve az osztrák k. k. Landwehr képezte azon erőket, amelyek a korban ún. „másodvonalbeli erőknek” számítottak, nem lé-

vén teljes struktúrájú fegyveres erők — számos fegyvernem, szakcsapat, vezetői szint, stb. hiánya okán —, amelyek ennek megfelelően természetesen önálló hírszerző és kémelhárító szervezettel sem rendelkeztek.

A világháborús — akkor még nem használták az I. jelzót — vereség következtében felbomló Osztrák-Magyar Monarchia, a különböző forradalmi és nemzetiségi mozgalmaknak köszönhetően elemeire esett szét. A birodalom szétesése egyben az önálló magyar állam létrejöttét is eredményezte, amelyet ugyanakkor a birodaloméhoz hasonló felbomlás veszélye is fenyegetett, aminek oka elsősorban a Magyar Királyság területén élő nemzetiségek jelentős aránya — az 1910-es népszámlálási adatok szerint mintegy ötven százalékban különböző nemzetiségek lakták a Magyar Királyságot⁵ —, illetve azok többségének a Magyarországtól való elszakadási igénye volt. Ez a fenyegetettség 1918 végére gyakorlatilag olyan tényévé vált, amely visszafordíthatatlan folyamatokat indított meg, azaz a „történelmi Magyarország” részeire esett szét. A különböző nemzetiségi tanácsok kimondták ugyanis a nemzetiségek által lakott területek kiválását Magyarországból és azoknak a környező régi, illetve újonnan létrejövő államokhoz való csatlakozást.

Az 1918. X. 31-én megalakult, KÁROLYI Mihály gróf vezette magyar kormány, majd az azt követő — 1919. I. 11-én BERINKEY Dénes vezetésével megalakult — új kormány az addigi honvédelmi vezetést is igyekezett átalakítani, illetve a volt magyar királyi honvédség, valamint a „közös” haderő egykori alakulataiból új haderőt felállítani. Utóbbi esetében az önkéntességet téve alapelemmé.

Az 1918. X. 31-éig Honvédelmi Minisztérium néven működő katonai-közigazgatási szervezetet Hadügyminisztériummá nevezték át és egyben elkezdődött az új magyar haderő meg-, illetve újjászervezése. Ez elengedhetetlen feladat volt, hiszen a felbomló közös haderőben, illetve a magyar királyi Honvédségben szolgált magyar, illetve magyar állampolgárságú tisztek többsége továbbra is szolgálni kívánt és ezt kívánta az ország érdeke is. Elengedhetetlennek látszott a volt magyar

királyi Honvédségben, illetve az un. „közös haderőben” szolgálatból egy új nemzeti haderő létrehozása, még akkor is, ha voltak olyan politikai erők, amelyek ezt sürgősnek vélték.

A „volt” honvéd, illetve közös tisztek, altisztek állampolgárságuknak, nemzetiségüknek és szimpátiájuknak megfelelően igyekeztek maguk számára új hazát, és új haderőt választani.

A létszámuk, a „maradék Magyarországhoz” viszonyítva magas volt, hiszen a KÁROLYI majd a BERINKEY kormány mindössze néhány tízezer fős haderővel számolt s azt is alapvetően önkéntes jelentkezőkből kívánta felállítani. A korábbi időszakhoz viszonyítva jelentősen kisebb létszámra tervezett haderő következtében tisztek ezrei kerültek ki a haderőből, míg a kormány döntésének megfelelően a tábornokok, illetve az ezredek szinte kivétel nélkül nyugállományba kerültek. Megszüntették ugyanakkor a vezérkari, a tüzértörzskari és a hadmérnöktörzskari testületeket is.⁶

Ezen csonkításokkal együtt, illetve ellenére is folyamatos volt ugyanakkor az igény az új Hadügyminisztérium, illetve egy hadsereg parancsnokság szervezésére.

A Hadügyminisztérium megszervezésekor a korábbi mintákat csak részben vették figyelembe, hiszen nem lévén a magyar Honvédségnek, majd későbbi nevén Néphadseregnek (1918. IX. 16 - 1919. III. 21.) vezérkara olyan feladatokat és funkciókat is a Hadügyminisztériumnak kellett (volna) átvennie, amelyekre korábban nem volt példa.

Ilyennek tekinthető a hírszerzés és a kémelhárítás kérdése. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében ezen feladatokat az un. „Evidenzbüro” — Nyilvántartó Iroda — látta el, amely a közös haderő vezérkarának egyik „illetékes” irodája volt.

Az újonnan megszervezett magyar Hadügyminisztériumban e feladatok elvégzésére a minisztérium 1. osztálya lett „kijelölve”. A Hadügyminisztérium 1. osztálya feladatává tették a „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek” intézését.

Az osztály gyakorlatilag 1918. XI. 1-jétől állt fel, élén az addig a közös haderőben szolgáló STOJAKOVICS Demeter⁷ — 1935. XI 4-étől SZTÓJAY Döme — vezérkari őrnaggyal. Ő szolgált egykoron a „központban” — Evidenzbüro —, illetve a világháború éveiben a működő főparancsnokságon és a Balkáni erők hírszerző „részlegénél” is.

STOJAKOVICS az osztályára olyan fiatal vezérkari tisztet osztott be, akik rendelkeztek már bizonyos ismeretekkel, illetve nyelvi felkészültségük, ismeretük az átlagosnál jobb volt. Az új osztályvezető, aki bizonyos kérdésekben együtt működött a Hadügyminisztérium ugyancsak újonnan megszervezett Katonapolitikai osztályával — amely főleg a „külcapsolatok” kérdéseivel foglalkozott — a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás megteremtőjének tekinthető. A Katonapolitikai osztály (1919. I. 1-e után a Hadügyminisztérium 8. osztálya) élére TÁNCZOS Gábor vezérőrnagy⁸ került, aki katonai diplomáciai tapasztalatokkal is rendelkezett, lévén korábban az Osztrák-Magyar Monarchia katonai attaséja Belgrádban, Athénben, illetve Szófiában.

A kiépülő, STOJAKOVICS Demeter vezette osztály 1919. I. 1-jétől, a minisztérium szervezeti változásainak köszönhetően a Hadügyminisztérium 5. osztályává alakult át, de ugyanazon feladatok ellátására volt hivatott, mint amelyekkel korábban rendelkezett, azaz „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek”.

STOJAKOVICS osztálya főleg az ellenséges hatalmak — Cseh(szlovákia), Románia, Szerbia — által megszállt magyarországi területekről igyekezett információkat beszerezni és az ellenséges hatalmak számára folytatandó kémtevékenységet megakadályozni, de a hadműveletek tervezése is a feladatai közé tartozott.

Nem változott érdemben az osztály feladatköre — de a személyi állomány összetétele sem! — 1919. III. 21-e után, amikor is létrejött az un. Magyarországi Tanácsköztársaság — melynek neve 1919 júniusának második felében Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságra módosult. A Hadügyminisztérium átalakult Hadügyi Népbiztossággá és

annak az 5. osztálya „felelt” a továbbiakban a „hadműveletekért, karhatalomi kérdésekért, hírszerzésért, hadrendi ügyekért”.

Az osztály feladataiban alapvető változást nem, de alárendeltségében módosulást hozott az 1919 áprilisi cseh(szlovák), majd román támadás. 1919. V. 5-étől a Hadügyi Népbiztosság 5. osztálya kivált a katonai-közigazgatási szervezetből és a létrehozott Vörös Hadsereg Parancsnokság II. csoportja elnevezést kapva a hadsereg parancsnokának közvetlen alárendeltségébe került. Ez a változás azt jelentette, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás, illetve részben a hadműveleti tervezés is egy működő parancsnoksághoz került, amelyen belül az érdemi irányítás a főparancsnokság vezérkari főnökének — az adott időszakban STROMFELD Aurél⁹ volt vezérkari ezredesnek — a kezében összpontosult.

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága II. csoportja működésének eredményességéről nem rendelkezünk érdemi adatokkal, de a későbbi emlékezések kapcsán elmondható, hogy az alig néhány hete-hónapja működő szervezet jól szolgált a Magyarországi Tanácsköztársaság politikai és katonai vezetése elvárásait.

Midőn a Vörös Hadsereg – melynek tisztikarát szinte kivétel nélkül a korábbi honvéd és „közös” tisztek alkották – az ország területének jelentős részét megszállva tartó cseh(szlovák) és román erők ellen harcolt Szegeden létrejött a KÁROLYI Gyula gróf¹⁰ vezette ún. „ellenkormány”, amelynek hadügyminisztere nagybányai HORTHY Miklós altengernagy¹¹ — az osztrák-magyar haditengerészet flottájának utolsó parancsnoka — lett, aki 1919. VI. 6-án rendeletet bocsájtott ki a Nemzeti Hadsereg szervezéséről.¹²

Természetesen az ezen rendelet alapján szerveződő úgynevezett „Nemzeti Hadsereg” is létrehozta a saját hírszerző és kémelhárító szolgálatát. 1919. VI. 25-én HORTHY Miklós altengernagy, mint hadügyminiszter jóváhagyólag tudomásul vette, a Nemzeti Hadsereg hadműveleti csoportjának (I. csoport) a felterjesztését, amely a hírszerző osztály megszervezésére és beosztására vonatkozott.

Ezen létrehozandó osztály feladatát a következőképp fogalmazták meg az előterjesztés készítői: „1. A védelmi hírszerző szolgálat Szeged város területén, s a hadműveleti területen belül, 2. A támadó hírszerző szolgálat úgy a közeli, mint a messzi viszonylatokban. 3. Az ország különböző részeiben uralkodó hangulat és esetleges ellenforradalmi mozgalmak pontos nyilvántartása.”¹³

Az utasítás megszabta az osztály számára, hogy a fontos külpolitikai vonatkozású eseményekről a Hadügyminisztériumot azonnal értesíteni kell. A Nemzeti Hadsereg hadműveleti csoportja ezen osztálya élére OTTRUBAY Károly vezérkari őrnagyot¹⁴ nevezték ki, aki a békebeosztása idején az uralkodó Katonai Irodáján is teljesített szolgálatot, a világháború idején pedig hadosztály vezérkari főnöki beosztásban szolgált.

Megemlítendő, hogy a szegedi „ellenkormány” — amely létét a francia megszálló hatóságok mindenkori jóindulatának tudhatta be — az osztály katonai jellegének rejtése okán a francia hatóságok felé SIKET András miniszteri osztálytanácsost szerepeltette vezetőként.

A magyarországi tanácsköztársaság bukását követően sajátos kettősség alakult ki a hírszerzés és kémelhárítás területén (is). A hadügyminiszteri tisztétől 1919. VII. 12-én megvált HORTHY Miklós a Nemzeti Hadsereg „fővezérletét” vette át, Fővezér-i címmel és így gyakorlatilag az ellenforradalmi fegyveres erő teljhatalmú, egyszemélyi vezetőjévé vált.

Az 1919. VIII. 1-je utáni állapot szerinti, a Hadügyi Népbiztosságból ismét Hadügyminisztériummá átalakult — Budapesten székelő — szervezet 5.a, illetve 5.b. osztályához tartoztak a „hírszerzés, a kémvédelem és a sajtóügyek”. Az 5. b. osztály vezetője továbbra is STOJAKOVICS Demeter maradt, míg a Nemzeti Hadsereg Fővezérségén a II. csoport (nyilvántartó csoportnak is nevezték) foglalkozott a fentnevezett kérdésekkel. Annak a vezetője továbbra is korábban kinevezett OTTRUBAY Károly vezérkari őrnagy volt. (Ő ezen beosztását az 1919 november közepén bekövetkezett átszervezésig töltötte be.)

Az így kialakult kettősség megszüntetése a katonai és a politikai vezetés – bár utóbbi lehetőségei az adott időben erősen korlátozottak voltak – elemi érdeke volt. Úgy vélték az arra illetékesek, hogy a megkettőzött szerep, a párhuzamosságok a hatékonyság rovására mehetnek és adott esetben bizonyos rivalizálás sem zárható ki a két „intézmény” között. Ezért a párhuzamosságokat felszámolandó a Hadügyminisztérium hírszerző (5.b.) osztályát és a Fővezérség II. (nyilvántartó) csoportját összevonták s e két szervből létrejött a Fővezérség II. csoport — amely később a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a Magyar Királyi Vezérkar főnöke Nyilvántartó Irodá-ja elnevezést is viselte —, melynek vezetését STOJAKOVICS Demeter vette át 1919. XI. 17-én, ezzel folytatva több mint egy esztendővel korábban megkezdett, megszakítás nélküli szervezői és vezetői munkáját. OTTRUBAY Károly beosztása megszűnt ő maga pedig az 1920-as évek elején kivált a tényleges szolgálatból.

STOJAKOVICS a Fővezérség II. csoport állományába a hírszerzéssel és kémelhárítással korábban foglalkozó osztályok, illetve csoportok állományába tartozó tiszteket vette át, akikkel megkezdte a szervezet fel-, illetve kiépítését. A korábbi osztrák-magyar — de mondhatjuk így „nemzetközi” — gyakorlatnak megfelelően építették ki a szervezet hármastagozódását: hírszerzés, nyilvántartás, kémelhárítás.

A Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke BERZEVICZY Béla vezérőrnagy¹⁵ 1919. XII. 7-ei parancsában a hírszerző szolgálat új szervezéséről így fogalmazott: „A fővezérség egyes osztályainak átcsoportosítása és ügycsoportjainak új beosztása következtében a fővezérség II. csoportja ezentúl csak az offenzív hírszolgálatot (ezen elnevezés alatt ezentúl csak az ellenséges és idegen államok ellen irányuló katonai és politikai felderítés értendő) és ezzel szorosan összefüggő kémvédelmi szolgálatot (Spionageabwehr), valamint az ellenséges és idegen államok katonai és politikai helyzetének nyilvántartását látja el. A fővezérség II. csoportjához tartozott minden más ügycsoport (vörös védelmi, nemzetvédelmi propaganda és sajtó) a fővezérség VI. csoportjához lett áttéve”.¹⁶

Utóbbi döntéssel az 1919. VIII. 21-én kelt Nemzeti Hadsereg Fővezérlete által kiadott 24/II. számú rendeletet helyezte gyakorlatilag hatályon kívül, mely rendelete a Fővezérlet II. b. osztály számára olyan feladatokat jelölt, amelyek főleg a volt „vörös rendszer” lebontásában való aktív közreműködést határozták meg.¹⁷

A szervezet életében fontos, ha nem is jelentős változást hozott 1920. IV. 1-je, amikor is a Fővezérség megszűntét követően a létrejött a Magyar királyi Vezérkar Főnöke szolgálati állás és a Vezérkar Főnöke alárendeltségében ún. „vezérkari irodák (későbbi nevükön osztályok)” szerveződtek. Ezen Irodák egyike lett a „Nyilvántartó Iroda”, amelynek fontos szerepe jutott azon feladatok ellátásához szükséges információk összegyűjtéséhez és elemzéséhez, melyek egy 1920. V. 22-én megfogalmazott előterjesztésben így fogalmazódtak meg: „A vezérkar főnöke a külpolitikát élénk figyelemmel kíséri, s az erre vonatkozó kérdéseket feldolgozza. A külpolitikára a katonai szempontokból esetleg szükséges irányító befolyást a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg gyakorolja. A vezérkar főnöke e tárgyban, valamint a kölcsönös tájékoztatás szempontjából a külügyminiszterrel közvetlenül érintkezik a honvédelmi miniszter egyidejű értesítése mellett”¹⁸.

A későbbiek során a mindenkori Honvéd Vezérkar főnöke (az elnevezés 1919 és 1945 között számos esetben módosult – Magyar Királyi Vezérkar főnöke, HM VI. csoportfőnök, HM Katonai Főcsoportfőnök, majd ismét HM VI. csoportfőnök —, a feladat és a hatáskör érdemi változása nélkül) ezen lehetőségeivel élt is. Ennek volt köszönhető például az, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás mindenkori vezetői, természetesen a Honvéd Vezérkar főnökének tudtával és utasításai alapján úgy az államfőt, mint a miniszterelnököt, illetve a külügyminisztert heti-havi rendszerességgel személyesen tájékoztat(hat)ták.

A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének 1918 novemberében megkezdődő kiépítéséhez a megfelelő szakemberek kiválasztása mellett fontos volt a szervezet „működéséhez/működtetéséhez” szükséges szabályzatok, uta-

sítások elkészítése is. Ezen utóbbiakat a volt közös haderő által egykoron elkészített és használt anyagokra építve igyekeztek elkészíteni, illetve az egykoron használtakat a szerkesztési munkálatok során hasznosítani.

A volt közös haderőben érvényben és használatban volt szabályzatok, utasítások beszerzése nem okozott igazán nagy gondot a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás felállításán dolgozók számára, hiszen az újonnan létesülő szervezet már 1918 őszén igyekezett a szomszédos országokba katonai megbízottakat, attasékat kiküldeni, akiknek többek között feladatai közé tartozott ezen utasítások, szabályzatok hazajuttatása is. (Ezek a kísérletek — mármint az attaséi szolgálat létrehozása — az adott körülmények között akkor azonban csak részben, illetve rövid időre valósulhattak meg, de a bécsi katonai megbízott a kért anyagokat haza tudta küldeni s így azon szabályzatok, utasítások átvételével és átdolgozásával elkészültek a vonatkozó magyar szabályozók.)

A katonai hírszerzés és felderítés egyik meghatározó feladatát képezték – és képezik nyilván ma is – az idegen államok politikai és katonai vonatkozású bizalmas anyagainak a megszerzése. Ezen anyagok egy részének a titkosítása rejtjelezett formában igyekszik megakadályozni az idegen hatalmak általi „elérhetőséget”. Ezen rejtjelezett anyagoknak a megfejtése tehát minden hírszerző és felderítő szolgálat számára alapvető érdek. Nem volt ez másként a szerveződő magyar katonai hírszerzés és elhárítás esetében sem. Az alig néhány hónapja működő magyar szolgálat ebben a kérdésben komoly sikernek könyvelhette el, hogy sikerült megnyernie magának — az új magyar haderő tényleges tisztjének — az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje egyik legfelkészültebb, legnagyobb tapasztalatokkal rendelkező törzstisztjét, POKORNY Hermann alezredest.¹⁹

A pályafutását a k. k. Landwehrben — osztrák „honvédség” — kezdő tiszt a világháború alatt a lehallgatott orosz számjeltáviratokat szinte kivétel nélkül megfejtette. 1919-től már a mindenkori magyar haderő szolgálatában állt és hatalmas nyelvtudása okán is — német, francia, orosz, lengyel,

szerb, cseh, szlovák, bolgár, stb. — számos bizalmas megbízást hajtott végre, míg feladatául kapta a hírszerző és kémelhárító osztály X (rejtjelfejtő) alosztályának a megszervezését.

Ezt a feladatot már 1920-ban sikeresen megoldotta és 1925. IV. 30-áig állt az X. alosztály élén.

Az X. alosztály beosztottai tevékenysége nyomán szinte nem volt olyan európai ország, amelynek diplomáciai és katonai rejtjelezett táviratait ne fejtették volna meg az 1920-ban és az azt követő időszakban.

A katonai hírszerzés és kémelhárítás egyik legfontosabb eleme az idegen államokban legálisan jelenlévő kiküldött személye, azaz az általuk működtetett katonai attaséi szolgálat. Ennek a kiépítésére vonatkozó igények már az önálló magyar államiság létrejötte kapcsán megfogalmazódtak, illetve az első lépések meg is történtek a szervezet létrehozására, de kiderült, hogy a vesztes háború következményeinek az okán — a trianoni békediktátum tiltásai — ez igazán nem épülhet ki.

A különböző feladatokkal megbízott katonai személyek, majd a katonai megbízottak hálózata végül is csak 1920 után — akkor is rejtve — jött létre.²⁰ A rejtett beosztásban lévők a kezdeti időszak után az 1920-as évek első harmadában már „katonai szakelőadói” elnevezést kapták és a magyar királyi követségek állományában teljesítették szolgálatukat.

Jegyzetek:

¹ ÚJSZÁSZY István vezérőrnagynak a 2. vkf. osztály, illetve az Államvédelmi Központ egykori vezetőjének emlékiratait HARASZTI György rendezte sajtó alá „*Vallomások a holtak házából.*” címmel.

HARASZTI

² KÁDÁR Gyula „*A Ludovikától Sopronkőhidáig.*” című kötet alapjául szolgáló kézirat teljes terjedelmében az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található meg.

KÁDÁR

³ Néhány éve került haza a franciaországi Mulhouseból ANDREÁNSZKY Jenő terjedelmes emlékirata, aki a 2. vkf. osztályon töltött szolgálatáról is részletesen ír abban, illetve ír az 1945 utáni, nyugati hírszerző szervek általi megkeresésekről is.

HIM.HL.P. ANDREÁNSZKY Jenő hagyatéka.

⁴ A 2. vkf. osztályon történt megsemmisítésről is ír többek között KÁDÁR Gyula a hivatkozott emlékiratában.

KÁDÁR: op.cit. 666.p.

Ugyanerről tájékoztatott Torontóban 2015. XI. 30-án BORBÁS Károly (Budapest, 1918. X. 19 – Torontó Kanada, Ontario, 2018. I. 22.) volt tartalékos főhadnagy, haditudósító, aki 1944 márciusában a 2. vkf. osztályon teljesített szolgálatot.

⁵ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint Magyarország lakossága nemzetiségi megoszlása – Horvátország nélkül – a következő volt: magyar 54,5%, román 16,1%, szlovák 10,7%, német 10,4%, rutén 2,5%, szerb 2,5%, horvát 1,1%, egyéb 2,2%.

BENDA — PÉTER

⁶ SZAKÁLY: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztkara. 17-31.p.

⁷ STOJAKIVICS (SZTÓJAY) Döme (Versec, 1883. I. 5 - Budapest, 1946. VIII. 24.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata szolgálaton kívüli vezérezredes.

SZAKÁLY: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. 591.p. (Adattár II. Rész L-Z.)

⁸ TÁNCZOS Gábor (Budapest, 1872. I. 22 - Hajdúnánás, 1953. VIII. 11.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes vezérezredes. Loc.cit. 591-592.p.

⁹ STROMFELD Aurél (Budapest, 1878. IX. 19 - Budapest, 1927. X. 10.), hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1919. IV. 20-a és 1919. VI. 29-e között a Keleti Hadsereg, majd a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke.

HETÉS

¹⁰ KÁROLYI Gyula, gróf (Nyírbakta, 1871. V. 7 – Budapest, 1947. IV. 23.), nagybirtokos, politikus. Az első szegedi ellenkormány elnöke 1919. V. 30 - 1919. VII. 12.

BÖLÖNY – HUBAI: 360-361.p.

¹¹ HORTHY Miklós, nagybányai (Kenderes, 1868. VI. 18 – Estoril /Portugália/, 1957. II. 9.), hivatásos haditengerésztiszt, altengernagy. 1919. VI. 6-a és 1919. VII. 12-e között a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd 1920. III. 1-éig a Nemzeti Hadsereg Fővezére. 1920. III. 1-e és 1944. X. 15-e között Magyarország államfője (kormányzó).

¹² - HETÉS — MORVA — TÓTH: 57-61.p.

- 40/1921 (VI. 15.) HM.r. op.cit.

¹³ ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. 87.p.

¹⁴ OTTRUBAY Károly (Arad, 1883. II. 19 – Budapest, 1973. I. 2.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérkari alezredes.

¹⁵ Berzeviczy Béla, berzeviczei és kakaslomniczi (Nagylomnic, 1870. XI. 6. – Budapest, 1922. II. 17.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. 1919. XII. 1-étől haláláig a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a Magyar királyi Vezérkar főnöke, illetve a HM VI. csoport (vezérkar) főnöke.

SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. 08. 12 – 1945. 05. 09.

¹⁶ ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923.

¹⁷ SZUT-1937

¹⁸ ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. op.cit. 357.p.

¹⁹ POKORNY Hermann (Kremsier /Csehország/ 1882. IV. 07. – Budapest, 1960. II. 18.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozat altábornagy. (1945. XI. 1-el vezérezredes a nyugállományban.)

POKORNY

²⁰ - ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919.

- Idem: A rejtett katonai attaséi szolgálat létrehozására vonatkozóan.

- Idem: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. 574-591.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

HETÉS — MORVA — — HETÉS Tibor — MORVA Tamásné — TÓTH Sándor (szerk.): *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919-1938.* 57-61.p. Budapest, 1968, Zrínyi Katonai Kiadó. 575 p. HU-ISBN —

HETÉS (9.;) — HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél.* Budapest, 1978, Kossuth Könyvkiadó. 234 p. HU-ISBN 963 32 6053 1.

- POKORNY (19.): — POKORNY Hermann: *Emlékeim, a láthatatlan hírszerző*. Budapest – Kalocsa, 2000, Petit Real – Kaloprint. 168 p. HU-ISBN 963 92 6703 1. /Hadtörténeti Levéltári Kiadványok./ HU-ISSN 1417-9598.
- SZAKÁLY: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. (6.): — SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. 17-31.p. In SZAKÁLY Sándor (szerk.): *Hadseg, politika, társadalom*. Budapest, 1991, Lánchíd Kiadó, 170 p. HU-ISBN 963 7497 00 5.
- TANULMÁNYOK**
- ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. (13.;20.): — ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 1.sz. 73-95.p. HU-ISSN 0017-6540.
- ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. (16.;18.;20.): — ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 3.sz. 356-357.p. HU-ISSN 0017-6540.
- ÁROKAY: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. (20.): — ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 4.sz. 574-591.p. HU-ISSN 0017-6540.
- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. (Adattár II. Rész L-Z.) (7.;8.): — SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. (Adattár II. Rész L-Z.) *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVII.évf. (1984) 3.sz. 567-598.p. HU-ISSN 0017-6540.
- SZAKÁLY: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. VIII. 12 – 1945. V. 9. (15.): — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. VIII. 12 – 1945. V. 9. 187-188.p. In SZAKÁLY Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919-1947. Válogatott írások 1984-2002*. Budapest, 2002. Ister Kiadó. 309 p. HU-ISBN 978 963 92 4367 5.

EMLÉKIRATOK, NAPLÓK

- HARASZTI (1.): — HARASZTI György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Újszászy István vezérőrnagyának, a 2.vkf. és az Államvédelmi Központ*

vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára - Corvina Kiadó Kft. 661 p. HU-ISBN 978 963 13 5336 5.

- KÁDÁR (2.;4.;) — KÁDÁR Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. Pécs, 1978, Magvető Könyvkiadó. 826 p. HU-ISBN 963 27 0694 3. /Tények és tanúk, 7./ HU-ISSN 0324-797X.

KRONOLÓGIÁK

- BENDA — PÉTER (5.;) — BENDA Kálmán — PÉTER Katalin (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája I-IV*. Budapest, 1982, Akadémia Kiadó. 1258 p. HU-ISBN 963 05 2660 3.
I.köt. *A kezdetektől 1526-ig*. 1-360.p.
II.köt. *1526-1848*. 361-676.p.
III.köt. *1848-1944*. 677-1012.p.
IV.köt. *1944-1970*. 1013.p.

ADATTÁRAK

- BÖLÖNY – HUBAI (10.;) — BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Budapest, 2004⁵, Akadémiai Kiadó. 550 p. 978 963 05 8106 7.

LEVÉL- IRAT ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIM.HL.P. (3.;) — HIM. (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL. (Hadtörténelmi Levéltár) P. (Personáliák)

SZABÁLYZATOK

- SZUT-1937 (17.;) — *Szervi határozványok a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke számára*. Budapest, 1937, Honvédelmi Minisztérium.

JOGSZABÁLYOK

- 40/1919. (VI. 15.) HM.r. (12.;) — 40/1919. (VI. 15.) HM.r. a Magyar Nemzeti Hadsereg megszervezése tárgyában. (250-251.p.) In KELEMEN Béla (szerk.): *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez 1919*. Szeged, 1923, KELEMEN Béla, 605 p.

